

Den Haag

Maarten Schmitt

Forum

Uitgeverij 010, Rotterdam 2009

Inhoud

Inleiding 7

Ed Taverne

Den Haag: wereldstad aan zee 8

Maarten Schmitt

Mijn stedenbouwkundig hart ligt op straat 12

I *Studietijd* 13

II *Inspiratietour* 16

III *Aan het werk* 20

IV *Tweede baan* 32

Michelle Provoost & Ed Taverne

Een functie met beperkte houdbaarheid 70

Colofon 80

Inleiding

Een *Forum* over Den Haag volgens Maarten Schmitt. Bij het schrijven merkte ik dat mijn werk in Den Haag niet los gezien kan worden van mijn eigen ontwikkeling. Mijn jeugd, opleiding en vooral mijn werk in Groningen als stadsarchitect zijn bepalend voor mijn werk in Den Haag. Den Haag als hoogtepunt, of contrapunt of, zo je wilt, het slotakkoord. Waarvan je natuurlijk hoopt dat het nog een tijd na blijft klinken.

Den Haag is een stad waar ik de afgelopen elf jaar van ben gaan houden. De passie voor de publieke zaak waarbinnen je je werk doet. Het publieke belang versus de anonimiteit van het publieke opdrachtgeverschap. Je doet het niet alleen, uiteindelijk maak je de stad met z’n allen. Er wordt nog altijd verwezen naar Dudoks uitspraak: ‘Wethouder, u stoort’. Mijn credo was juist: ‘Wethouder, stoor mij met uw ambities, zodat wij daar gezamenlijk vorm aan kunnen geven.’

Waarom Den Haag, na Groningen? In eerste instantie was het uniek dat Den Haag met Kees Rijnboutt blijk had gegeven van het lef om ook inhoudelijk vorm te geven aan de stad. Dat is een heel sterke stimulans, omdat die ook paste in de lijn van denken over stadsontwikkeling die ik in Groningen had ingezet. En daarnaast ook met de verwachting dat de open-gridstad Den Haag vanuit zijn centrale ligging in het stedelijk netwerk met Amsterdam, Rotterdam en Utrecht bij uitstek de potentie in zich heeft de motor te zijn van deze Deltametropool. Den Haag is open in zijn opbouw en structuur richting Noord, Zuid en Groene Hart, een ruimtelijke structuur die door Rem Koolhaas ‘de Hollandse Uitzondering’ is genoemd. Dus én het karakter van de stad zelf én het feit dat Den Haag daar ook iets mee wilde, verleidden mij om naar Den Haag te komen. Dat was mijn persoonlijke inhoudelijke interpretatie van de positie van Den Haag in de ruimtelijke ordening van Nederland.

Na elf jaar heeft Den Haag een kader gekregen in de vorm van de Structuurvisie 2020, waarbinnen initiatieven van ‘Wéreldstad aan Zee’ tot ‘Culturele Hoofdstad’ vanzelfsprekend en kansrijk zijn geworden. Daarmee worden ook de projecten op korte termijn alsook de ontwikkeling op lange termijn duurzamer en betekenisvoller. Immers het ‘wezen der Stedenbouw’ is, volgens Granpré Molière, haar samenhang. De rol van stadsstedenbouwer als onafhankelijk adviseur, zowel naar het bestuur als naar bestaande organisaties, is niet altijd

even makkelijk. Die rol moet regelmatig bevochten worden, maar daardoor blijft de permanente reflectie op de stad wel scherp. Bij uitstek is in deze rol een ondersteuning van een klein ‘bureau stadsstedenbouwer’ van groot belang. Daarin heeft de afgelopen vijf jaar Thijs Bosma – naar analogie van de rol van filosoof Marc Santens als sparringpartner van de toenmalige Vlaams Bouwmeester Bob van Reeth – een belangrijke rol gespeeld. Hetzelfde geldt in meer sectorale zin voor mijn functie als voorzitter van de Adviescommissie Openbare Ruimte voor Ruud Ridderhof en Rina Adriani en voor Martin Verwoest als het gaat om stedenbouwkundig inhoudelijke reflectie.

Stadsontwikkeling blijft sleutelen aan een draaiende motor. Er stond veel op stapel toen ik in Den Haag begon en er staat nu weer veel te gebeuren in de stad. Den Haag zal zich de komende jaren vooral moeten richten op de Scheveningen Bad, als verbinding tussen de stad en de zee, en op de ontwikkeling van Spuiplein-Nieuwe Kerk-Rabbijn Maarsenplein tot breed cultureel hart van de stad, om het daarmee ook positie te kunnen geven als Culturele Hoofdstad van Europa in 2018. Daarnaast is er veel aandacht nodig voor de transformatie van bedrijventerrein De Binckhorst tot duurzame binnenstedelijke wijk. Ik heb met plezier aan de stad gewerkt.

Maarten Schmitt

Mijn stedenbouwkundig hart ligt op straat

Maarten Schmitt

I Studietijd

Verkeerde keuzes

Als het aan mijn grootvader en mijn vader had gelegen, was ik nooit bouwkunde gaan studeren. Ze zaten allebei in het vak, zowel mijn grootvader van moeders kant als mijn vader, die directeur gemeentewerken was, en allebei vonden ze de bouwwereld verschrikkelijk. Ze hadden een hekel aan de aannemers, die altijd het onderste uit de kan wilden. De bouwfraude van een paar jaar geleden bewijst dat ze gelijk hadden.

Ze zagen voor mij een wetenschappelijke carrière weggelegd, weg van de bouwplaats. Mijn vader had graag gezien dat ik wiskunde was gaan studeren. Dat paste ook heel erg bij de jaren vijftig: als wetenschapper zou je kunnen bijdragen aan de idealen van die tijd, meer dan als een gewone bouwvakker. Maar ikzelf had wel iets met Delft, met waterbouwkunde.

Ik verslond boeken zoals *Het wassende water* van Herman de Man, dat stond voor mij voor het heroïsche van Nederland. De eerste studiekeuze, in 1961, werd uiteindelijk een compromis, geodesie, landmeten, de moeilijkste wiskunde die er bestaat, maar dan weer wel aan de faculteit Weg- en Waterbouwkunde. Krankzinnig natuurlijk. Dat zegt iets over mijn meegaandheid, mijn luiheid: ik liet me sturen.

Het zegt ook wel iets over die tijd. Het waren de ambities van de ouders die ze projecteerden op de kinderen en ik wist eigenlijk van toeten noch blazen. Ik had de Rijks-HBS gedaan bij ons in het dorp Oosterwolde. Die school was nieuw en er gekomen door toedoen van de toenmalige minister van Onderwijs. Door die nieuwe school in het dorp werd het niet meer het gymnasium in Assen zoals daarvoor de bedoeling was geweest; alle potentiële kandidaten uit het dorp gingen naar de Rijks-HBS. We haalden ook allemaal in vijf jaar ons diploma, want in zo'n klein dorp was de sociale controle groot. Je hoefde niet te proberen om te spijbelen, dan kwam je altijd wel iemand tegen die vroeg: moet jij niet op school zijn? Spaans benauwd. Eigenlijk bepaalden de ouders in hun onderlinge gesprekken ook wat wij later gingen studeren. Je kreeg de ruimte niet om puberaal te zijn.

Ik vond de studie vreselijk. Er waren maar zes eerstejaars-studenten geodesie. Als Schmitt er niet was, viel dat onmiddellijk op. Ik kreeg de sociale controle van ons dorp als het ware driedubbel en dwars terug. Inhoudelijk zei het vak me ook niks. Ik had het allemaal heel avontuurlijk bedacht: dat ik later bij een groot olieconcern zou gaan werken, in een ver buitenland. Maar de meesten bleken na deze studie terecht te komen bij het kadaster. Dat heeft toch werkelijk de uitstraling van het ultieme stof. Dat sloeg alles dood.

Wat ik in die tijd deed, was vanuit Delft naar Den Haag lopen, naar de Australische ambassade met de vraag of ik kon emigreren. Ik droomde eigenlijk alleen maar een eind weg. Ik las, ik droomde en ik ging 's middags naar de film. Je studeert dan alleen maar om af te studeren en vrij te zijn, maar in feite houd je jezelf vreselijk voor de gek.

We lazten thuis allemaal veel. Mijn zus en ik zaten eigenlijk altijd te lezen. Ik kreeg elke maand een boek van de Arbeiderspers, ik heb ook nog steeds de eerste editie van *De spin Sebastiaan*, van Annie M.G. Schmidt. Misschien had ik literatuur moeten gaan studeren, of theologie, maar dat was niet aan de orde. Je zit op een spoor waar iedereen je in drukt; ik had ook niet zo veel oriëntatiemogelijkheden, nu is dat allemaal veel beter. Maar ik had in ieder geval geen geodesie moeten gaan studeren.

Na dat jaar liet ik weten dat ik bouwkunde wilde gaan doen. Mijn grootvader zei toen: oké, dan zal ik hem bijspijkeren. Die zomer heb ik in Doesburg, waar hij woonde, een stoomcursus gekregen. Hij wilde me het inzicht in bouwkundige constructies bijbrengen. Ik moest keer op keer allerlei berekeningen maken en die werden me dan 's middags overhoord.

Maar ook het tweede jaar in Delft werd geen succes. Ik was volstrekt niet gemotiveerd. Ik had alleen maar bouwkunde gekozen om weg te komen van geodesie en vrijstelling te krijgen voor wiskunde. De hoogleraren in Delft waren arrogant en absoluut niet inspirerend. Dat had ik wel gehoopt, dat ik op die manier het vak in zou worden getrokken. De grote man daar was toen Granpré Molière, de nestor van het Nederlandse bouwen, een man die ik nooit op een voornaam heb kunnen betrappen. Hij was een fenomeen. In het tweestromenland van na de oorlog vertegenwoordigde hij de Delftse School, het historiserend bouwen, dat in die tijd tegenover de moderne beweging stond van De 8 en Opbouw. Ik was te jong en te onervaren om in die discussie een standpunt in te kunnen nemen.

Nooduitgang

Na twee jaar klungelen moest ik kiezen. Het werd de hts in Leeuwarden. Daar kon ik met mijn hbs-b-achtergrond in het tweede jaar beginnen; ik werd een sterstudent, zoals dat toen heette. Er stond ook altijd een sterretje bij je naam. Wij sterstudenten waren een raar soort elite op die school. Het werd dus weer bouwkunde, maar nu leerde ik echt een vak: tekenen, berekenen, timmeren. Die opleiding was voor mij zo gemakkelijk, toen kon ik echt de beest uit gaan hangen. Moet je je voorstellen: ik kende meer wiskunde dan mijn leraren. Ook was ik een van de weinigen die op kamers woonden. De meesten van mijn medestudenten kwamen met van die grote brommers

II Inspiratietour

Verenigde Staten

Na mijn kandidaatsexamen ben ik samen met Henco Bekkering naar de Verenigde Staten gegaan. Het waren de jaren van Woodstock, Bob Dylan en de Rolling Stones. We hadden het gevoel dat het daar allemaal gebeurde, daar moesten we naartoe. Maandenlang hebben Henco en ik ons te pletter geschreven, brieven aan architecten, of we bij hen konden komen werken of stage lopen. Het kostte ons een hoop tijd en het leverde niks op. Behalve dan een brief van de Weense architect Richard Neutra, die in de vs woonde, maar een maand voordat wij aankwamen, ging hij dood.

Toen was er een keer een hoogleraar ethiek op bezoek bij de vader van Henco, de Deen Find Sandgren, die les gaf in Amerika. Hij zei: dat moet je anders aanpakken, bereid een lezing voor over architectuur in Nederland, kom dan eerst naar ons huis in Indiana en ga daarna met die lezing het land in. Die Sandgren was alcoholist, rijk en woonde in een groot levenloos huis met afschuwelijke reproducties. Eigenlijk was er alleen leven in zijn studeerkamer. Daar stond de televisie de hele dag aan, werd de was gestreken en gegeten, zijn vrouw zat daar altijd aan de kop van de tafel met een pot thee, Sandgren zelf had dan een martini onder handbereik, en met hun zoons en dochter becommentarieerden ze de samenleving, het gegeven dat de jongens misschien naar Vietnam zouden moeten, maar ook het American football. Ik vond die sfeer heel bijzonder, dat kende ik niet.

We hebben via Sandgren onze eerste lezing gegeven, van Berlage tot Oud. Het was bij hem aan de universiteit, maar er zat geen student bouwkunde in de zaal, die opleiding had die universiteit helemaal niet. Sandgren had ons gewoon gematst; we kregen er zo'n tweehonderd dollar voor, dat was voor ons toen enorm veel geld. Daarna hebben we die lezing nog een paar keer gegeven, maar wel voor minder. We konden er echter wel onze benzine en boterhammen met pindakaas van betalen. Ik had de indruk dat mensen alleen naar ons kwamen luisteren om iets over Nederland te weten te komen, maar dan kregen ze plaatjes te zien waar nog geen molen of boerderij op stond. We hadden onze reis uitgestippeld langs gebouwen en steden die we per se wilden zien: Chicago, San Francisco, Los Angeles, New York, Boston, Philadelphia. Vooral New York herinner ik me als onveilig en vies, die stad was in die tijd behoorlijk heftig. Op de campus van Berkeley bij San Francisco hebben we Miles Davis horen spelen, toevallig toen hij voor het eerst speelde met elektrische versterking. Daar heb ik ook voor het eerst met

stokjes gegeten. Dat klinkt nu vreemd, maar het was voor het eerst dat ik echt in aanraking kwam met andere culturen. Aan de Westkust heb ik het Beach House van dr. P. Lovell gezien, gebouwd door Rudolph Schindler, die vlak voor de Eerste Wereldoorlog naar Amerika was gegaan. Schindler was een van mijn belangrijkste helden uit het interbellum. Hij reed rond in een oude auto met in de achterbak een gereedschapskist; alles wat Amerikaanse timmerlui niet konden maken, deed hij zelf. Die man was volstrekt authentiek. Hij las geen boeken en dat vind ik knap, dat je zonder boeken door het leven kunt. Hoewel hij zelf vrouw en kind had, bleef hij vrijgezellenkeukens tekenen. Toen Neutra later vanuit Wenen ook naar de vs kwam, heeft hij klanten van Schindler afgepikt. Ook Lovell. Die liet Neutra ook een woonhuis tekenen. Dat huis heeft de wereldpers gehaald. Neutra ontwierp het beroemde Health House, terwijl het Beach House van Schindler minstens zo adembenemend is. Het optreden van Neutra heeft een enorm negatief effect gehad op de bekendheid van Schindler. Toch had ik Neutra jaren daarvoor in Wenen een lezing horen houden met de titel 'Über meinen Freund Rudolph Schindler'.

The Strip

In Los Angeles kwamen we in contact met Tim Vreeland, hoogleraar aan de UCLA. Die was bevriend met architect Robert Venturi. Vreeland vertelde ons dat Venturi door journalist Tom Wolfe werd geïnspireerd, met name door de vergelijking die Wolfe had getrokken tussen de decadentie in het Romeinse Rijk en de uitwassen in de Amerikaanse samenleving. Wolfe vergeleek de rodeo's met de gladiatorenvechten. Volgens Vreeland had dat geleid tot Venturi's fascinatie met Las Vegas. Ik ben toen als een gek Wolfe gaan lezen. Venturi heeft een eindeloze verhandeling geschreven over het billboard dat op The Strip in Las Vegas staat bij Caesars Palace. Dat is een billboard met klassieke elementen die echter door hun eigentijdse draai helemaal niks meer te maken hebben met een tempel. Ik vond dat fascinerend en leuk. Het relativeerde. Venturi liet je zien dat je als architect je inspiratie kon halen uit alledaagse dingen zoals een billboard. Tot dan toe was het vak voor mij er een geweest met strenge codes, over dingen die wel konden en dingen die absoluut niet konden. Venturi *overact*e alles. Toen we in Philadelphia waren, hebben wij het bejaardenhuis gezien dat hij daar getekend heeft, helemaal in de stijl van een Italiaans palazzo, met een monumentale voorkant en een saaie achterkant. In supermarktleetters stond symmetrisch boven de ingang de naam Guild House en daar weer boven stond een goudkleurige televisieantenne. Alsof hij

Staten Island Ferry, New York, 1970

De Dodge 880, transport en slaappleaats

Lovell Beach House, Rudolph Schindler

El Pueblo Ribera Court, Rudolph Schindler

The Sea Ranch General Store, Charles Moore

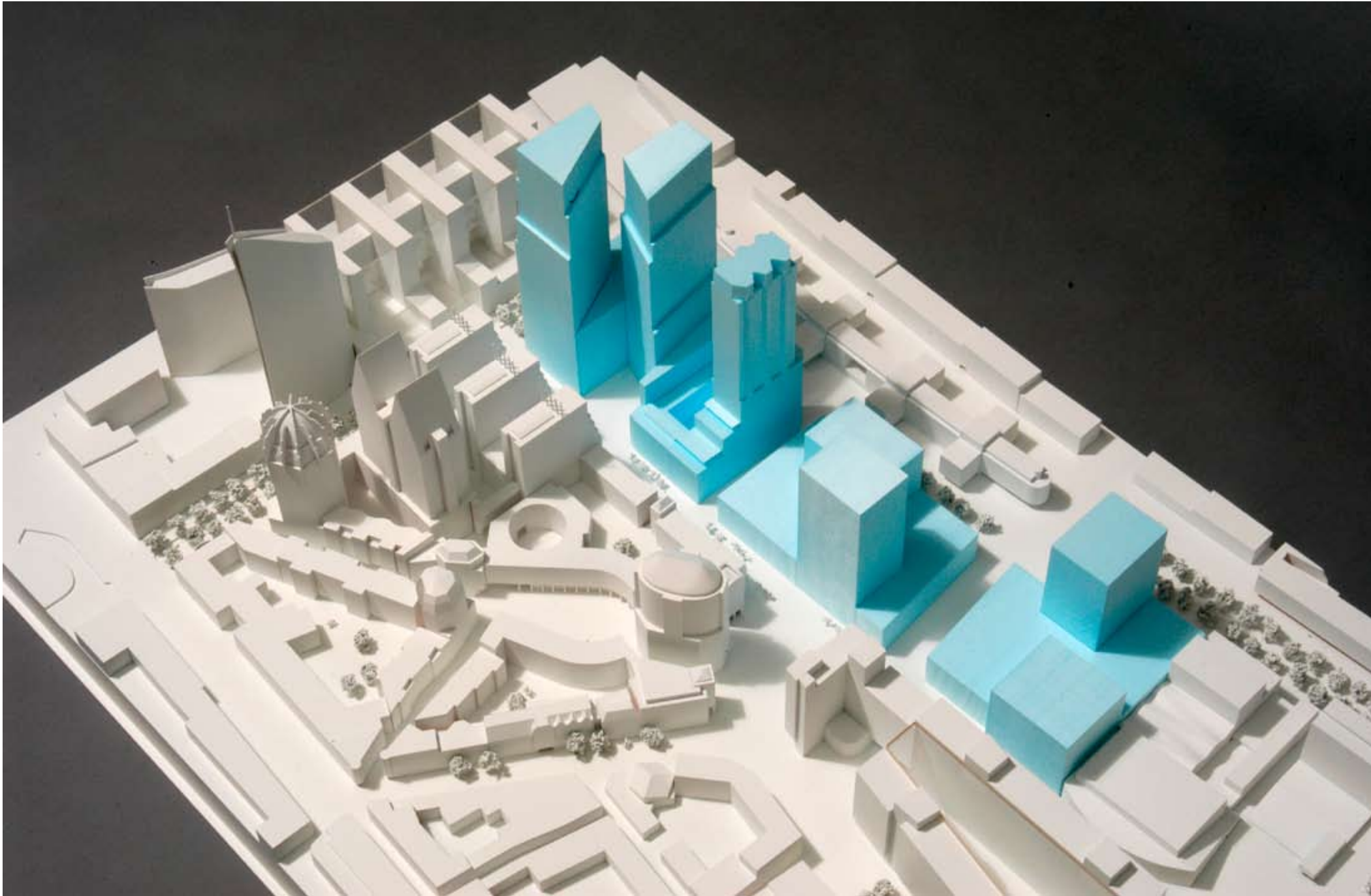
Las Vegas, The Strip met Caesars Palace, 1970

The Sea Ranch, Charles Moore

Guild House, Venturi and Rauch

Model van het 'ministeriekwadrant', met De Resident, JuBi, OCW en VROM als onderdeel van het plan Wijnhaven

Model van het plan Wijnhaven, op voorgrond Spuiplein met stadhuis, achter VROM en Centraal Station, verbonden door de Turfmarkt(route)

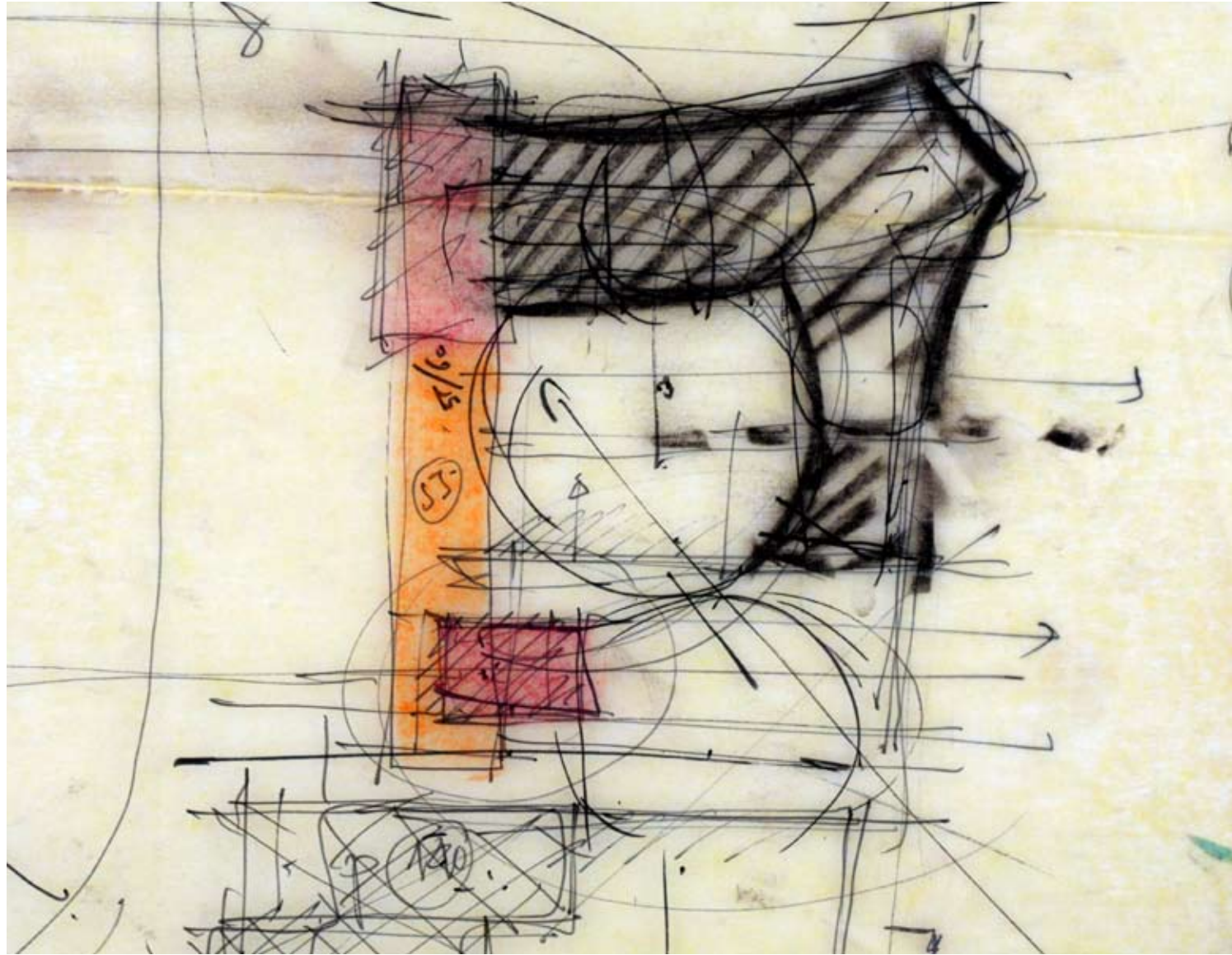
Wereldstad aan zee

De doorgangen naar de boulevard en het strand behoren genereus en publiek te zijn

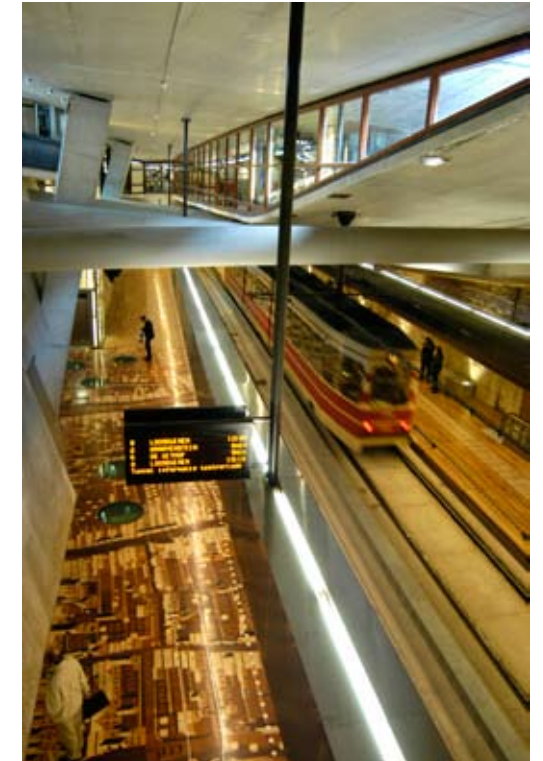
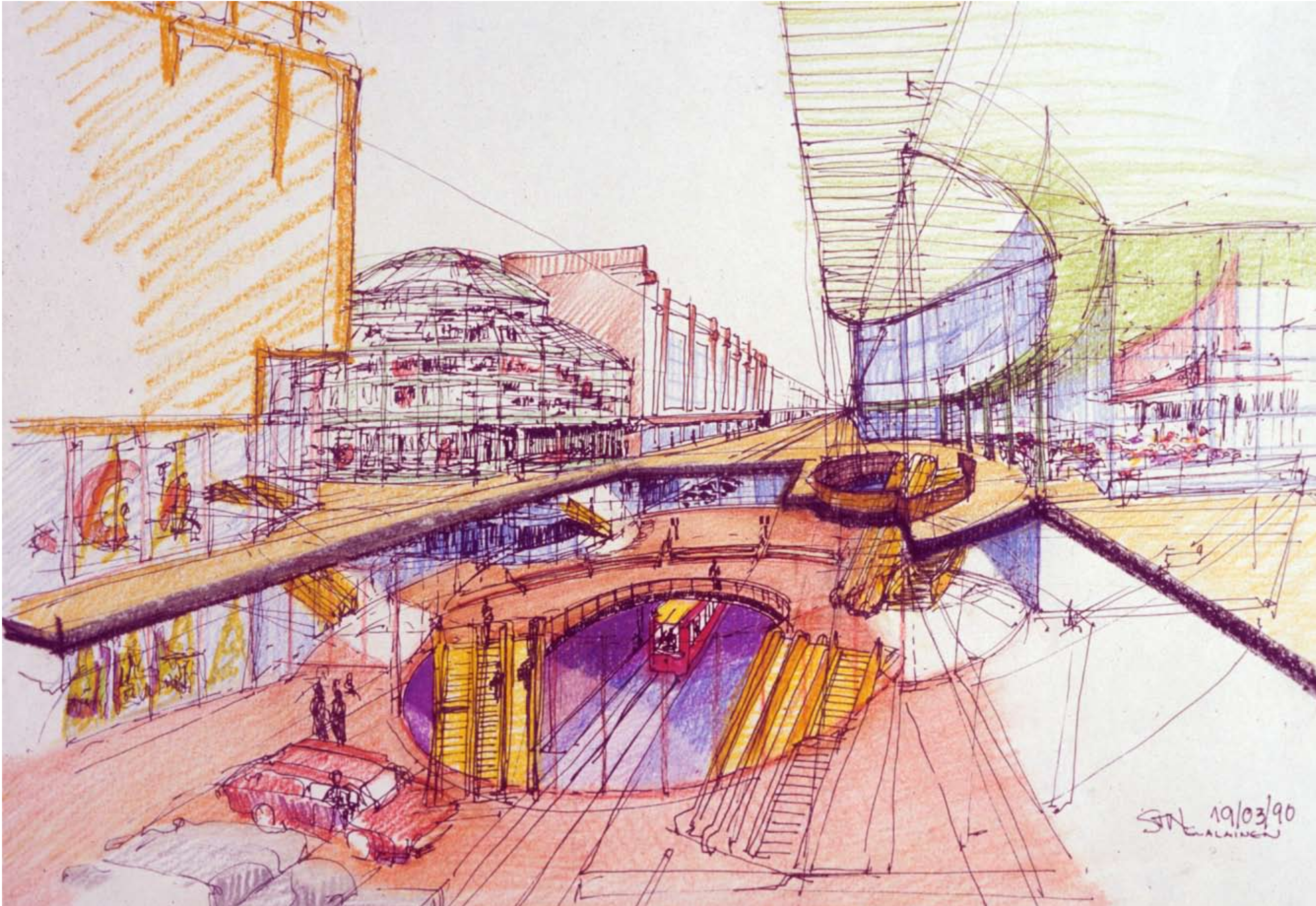
Een plein aan zee, dat de aankomst ondubbelzinnig maakt, met een oriëntatie op zee en strand, maar ook op alles wat een wereldstad aan zee verder te bieden heeft

Schets omgeving Centraal Station

Model omgeving Centraal Station met zichtbaar de plannen voor Koningin Julianaplein (OMA), renovatie Babylon (Meyer en Van Schooten), Anna van Buerenplein (Wiel Arets) en Stationshal (Bentham Crouwel). Links boven de torens van Hans Kollhoff voor de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken.

De tramtunnel, OMA/Rob Hiltz

Eerste schets van DSO (Marja Nevalainen) voor de Grote Marktstraat met tram en parkeren ondergronds. Goed zichtbaar is het projectmatige karakter van de ontwikkeling ter plaatse van de HEMA ten opzichte van de Bijenkorf, 1990.